

مرکز تحقیقات استراتژیک
معاونت پژوهش‌های سیاست خارجی

گزارش

شماره ۲۸۲

خرداد ۱۳۹۶

آمین معینی
مرکز تحقیقات استراتژیک

اولین سفر خاورمیانه‌ای ترامپ؛ اهداف و پیامدها

مقدمه

ترامپ بر خلاف سنت دیرینه روسای جمهور آمریکا، اولین سفر خارجی خود را با دیدار از سه کشور مذهبی جهان آغاز کرد. بسیاری از تحلیلگران این سفر را نشانه‌ای از عزم جدی او برای مقابله با رادیکالیسم مذهبی دانسته‌اند. دیدارهای ترامپ در ریاض در سه سطح برگزار شد؛ دیدار و گفتگو با ملک سلمان، نشست با شورای همکاری خلیج فارس و نشست با سران کشورهای عربی و اسلامی. رئیس جمهور آمریکا پس از پایان این نشست با پرواز مستقیم از ریاض عازم تل‌آویو شد و اولین پرواز مستقیم از عربستان به اسرائیل را به نام خود ثبت کرد. اولین سفر خاورمیانه‌ای ترامپ تا حد زیادی سمت و سوی راهبرد نوین آمریکا در منطقه خاورمیانه را مشخص می‌سازد. از اینرو فهم تحولات آتی خاورمیانه مستلزم درک اهداف و لایه‌های پنهان این سفر است. از سوی دیگر، چرایی سفر به عربستان پیش از اسرائیل، حاوی پیام‌های مهمی است. بسیاری از مشاوران ترامپ سفر به عربستان و دیدار با سران عربی و اسلامی، پیش از عزیمت به اسرائیل را باعث

تحولی بنیادین در مناسبات عبری-عربی و زمینه‌ساز پیشبرد مثبت مذاکرات صلح فلسطین دانسته‌اند. در ادامه اهداف و پیامدهای احتمالی این سفر مورد بررسی قرار می‌گیرد و تلاش می‌شود تا از زوایای پنهان آن پرده برداری شود.

۱. نشست آمریکایی-سعودی

یکی از اهداف سعودی‌ها از برگزاری اجلاس ریاض، چشم‌پوشی آمریکا از نقش عربستان در حوادث یازده سپتامبر بود. کنگره آمریکا با تصویب قانونی موسوم به «جاستا» عربستان را به دست داشتن در حملات تروریستی یازده سپتامبر متهم کرده است. ترامپ هم در دوران تبلیغات انتخاباتی خود گفته بود: «اگر رئیس جمهور شوم خواهید فهمید چه کسی برج‌های دوقلو را منفجر کرد؛ شاید بفهمید کار سعودی‌ها بوده است». از اینرو مقامات عربستان در تلاشند تا با تکیه بر عامل اقتصاد و انعقاد قراردادهای تجاری و سوسه انگیز مانع از تداوم این روند شوند. در جریان نشست ملک سلمان و ترامپ ۴۰ تفاهم نامه بین دو کشور امضا شد که مقامات سعودی ارزش آنها را حدود ۳۸۰ میلیارد دلار اعلام کرده‌اند.

۲ اولین سفر خاورمیانه‌ای ترامپ؛ اهداف و پیامدها

اشرف غنی، نجیب تون رزاق و رئیس جمهور اندونزی، امیر کویت و پادشاه اردن از جمله سخنرانان این نشست بودند.

آمریکا و عربستان برای نیل به اهداف منطقه‌ای خود، از جمله تشکیل ائتلافی ضد ایرانی و توجیه فروش گسترده تسلیحات نظامی به عربستان، در تلاشند تا قطب‌بندی نوینی در جهان اسلام و منطقه خاورمیانه شکل دهند. در این راستا یکی از محورهای اصلی سخنان ترامپ و ملک سلمان دوگانه‌سازی از اسلام رادیکال - میانه‌رو و پیوند زدن ایران به اسلام رادیکال بود. ملک سلمان در ابتدای سخنان خود اسلام را دین صلح و همزیستی خواند و بر همکاری کشورهای اسلامی برای نابودی تروریسم تأکید کرد. وی ایران را به فرقه‌گرایی و استفاده از گروه‌های تروریستی برای پیشبرد اهداف منطقه‌ای خود متهم ساخت. ترامپ هم نشست ریاض را آغازی بر پایان تروریسم خواند و ایران را عامل گسترش بی‌نظمی در منطقه دانست. پادشاه بحرین و نخست وزیر مالزی از دیگر سخنرانانی بودند که ایران را به دخالت در کشورهای منطقه متهم کردند.

از دیگر اهداف این نشست زمینه‌سازی برای پیش‌برد مذاکرات صلح فلسطین بود. شواهد گویاست که مقامات کاخ سفید در اولین گام خود برای حرکت به سمت یک صلح پایدار، در تلاشند تا زمینه‌های اعتقادی سازش را پیش از برگزاری نشست صلحی که قرار است در اواخر تابستان برگزار شود فراهم سازند. تأکید ملک سلمان بر مولفه‌هایی همچون تساهل و همزیستی مسالمت آمیز در اسلام و سخنان ملک عبدالله دوم پیرامون طرح دو کشور، به عنوان راه حلی عادلانه برای برقراری صلح در سرزمین فلسطین، می‌تواند در این راستا صورت گرفته باشد.

۲. نشست آمریکایی - خلیج فارسی

پس از دیدار و گفتگوهای دوجانبه ترامپ با پادشاه اردن، رئیس جمهور مصر، رئیس جمهور افغانستان و امیر قطر، نشست بین ترامپ و سران شورای همکاری خلیج فارس برگزار شد. این نشست سومین نشست شورای همکاری خلیج فارس با آمریکا بود و مقرر شد نشست‌های سالانه‌ای بین شورای همکاری و آمریکا برگزار شود. پادشاه عربستان، امیر قطر، پادشاه بحرین، امیر کویت، ولیعهد ابوظبئی و معاون نخست وزیر عمان در این نشست حضور داشتند و در پایان برای آنچه «قطع ریشه‌های مالی تروریسم» خوانده شد، تفاهم‌نامه‌ای بین رکس تیلرسون، وزیر خارجه آمریکا و محمد بن نایف، ولیعهد عربستان امضا شد. براساس این تفاهم‌نامه مقرر شد مرکزی در ریاض احداث شود تا با بهره‌گیری از ابزارهای کنترل پولی در کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا بتواند منابع مالی تروریست‌ها را شناسایی و قطع کند. به گفته برخی از منابع خبری این مرکز می‌تواند شبکه‌های مالی تروریست‌ها را فراتر از کشورهای عضو شناسایی کند.

۳. نشست آمریکایی - اسلامی

پس از نشست شورای همکاری خلیج فارس با ترامپ، نشست اسلامی-آمریکایی با حضور مقامات ۵۴ کشور اسلامی برگزار شد. در این نشست علاوه بر سران شورای همکاری، سران برخی از کشورهای عربی-اسلامی از جمله، عراق، مصر، اردن، اندونزی، مراکش، افغانستان، تونس، یمن، بروئئی، سیرالئون، بورکینافاسو، گامبیا، سنگال، گینه، ساحل عاج و نخست‌وزیر پاکستان و مالزی هم حضور داشتند. ترامپ، ملک سلمان، سیسی، ملک عبدالله دوم،

نشست اسلامی-آمریکایی با صدور بیانیه‌ای ضدایرانی پایان یافت. مهمترین محورهای این بیانیه عبارت بود از: متهم ساختن ایران به حمایت از تروریسم و بی‌ثباتی در منطقه، خطرناک خواندن برنامه موشکی ایران، اعلام آمادگی برای ایجاد ائتلاف راهبردی در خاورمیانه، تاکید بر تامین ۳۴۰۰۰ نیرو برای اقدامات نظامی ضد تروریستی در سوریه و عراق. پس از پایان نشست اسلامی-آمریکایی، با حضور مقامات کشورهای اسلامی و عربی، مرکز جهانی مبارزه با ایدئولوژی‌های رادیکال بدست ترامپ، ملک سلمان و عبدالفتاح سیسی افتتاح شد. به گفته مقامات سعودی هدف از تاسیس این مرکز مجهز به امکانات پیشرفته رسانه‌ای و پژوهشی، مقابله با ایدئولوژی‌های افراطی از طریق ترویج تساهل و میانه‌روی است.

۴. سفر به اسرائیل

یکی از مهمترین اهداف ترامپ از سفر به سرزمین‌های اشغالی و دیدار و گفت‌وگو با نتانیاها و محمود عباس، پیشبرد مذاکرات صلح برای دستیابی به «صلحی پایدار بین اسرائیل و فلسطینیان» است. چراکه حل مسئله فلسطین همواره یکی از دغدغه‌های اصلی روسای جمهور آمریکا در سیاست خارجی بوده است. عادل الجبیر با اشاره به خط مشی خاورمیانه‌ای ترامپ، وی را برخوردار از فرصت بزرگی برای برقراری صلح و حل مسئله فلسطین دانسته است. از طرفی مواضع برخی از سران عرب درباره ضرورت صلح با اسرائیل، حکایت از فضایی مثبت برای ازسرگیری مذاکرات صلح دارد. عبدالفتاح سیسی، رئیس جمهور مصر و ملک عبدالله دوم پادشاه اردن، پیش از برگزاری آخرین اجلاس اتحادیه عرب در بحرالامیت

ادامه تنش بین اعراب و اسرائیل را باعث گسترش آشوب، خشونت و بی‌ثباتی در خاورمیانه دانسته و اینگونه وانمود کردند که صلح با اسرائیل ریشه بسیاری از خشونت‌ها و تندروی‌ها را در منطقه خاورمیانه می‌خشکاند. مصری‌ها به عنوان پیشگام صلح با اسرائیل تداوم مذاکرات و برقراری صلح را باعث ارتقای وجه بین‌المللی خود می‌دانند. عربستان و کشورهای حاشیه خلیج فارس هم بدنبال عادی‌سازی روابط با اسرائیل هستند تا با تشکیل یک اتحاد استراتژیک به مقابله با ایران و گروه‌های نیابتی آن در منطقه پردازند. در سوی دیگر، حماس که پیش از این اصلی‌ترین جریان مخالف صلح در سرزمین فلسطین بود، اخیراً بیانیه‌ای منتشر کرده که نشان دهنده چرخشی آشکار در مواضع پیشین این جنبش است. بیانیه جدید حماس گرچه حاوی تناقضات زیادی است اما گویای این واقعیت است که آنها گفتگو با اسرائیل و تشکیل کشور فلسطین در مرزهای ۱۹۶۷ با پایتختی قدس شرقی را پذیرفته‌اند. با وجود پذیرش طرح دوکشور توسط جریان‌های اصلی فلسطین و ابراز تمایل طرف عربی برای ورود به مذاکرات صلح، نتانیاها در پیامی تصویری بیانیه جدید حماس را سراسر نفرت و انزجار خواند و با انتقاد شدید از کسانی که آنرا معتدل می‌دانند اعلام کرد: «هدف از تشکیل کشور فلسطین نابودی اسرائیل است». وی در جشنی که اخیراً به مناسبت اشغال قدس برگزار شد گفت: جهانیان باید بدانند که قدس همواره پایتخت اسرائیل است. در این شرایط دیدار ترامپ از دیوار ندبه در قدس شرقی، که براساس قطعنامه سازمان ملل بخشی از خاک فلسطین محسوب می‌شود، حامل پیامی مثبت برای

۴ اولین سفر خاورمیانه‌ای ترامپ؛ اهداف و پیامدها

می‌تواند باعث مهار سیاست‌های منطقه‌ای ایران شود. از طرفی سیاستگذاران جدید کاخ سفید معتقدند که آمریکا باید بجای ورود مستقیم به درگیری‌های منطقه‌ای، مقابله با دشمن مشترک را به بازیگران محلی و متحدان خود واگذار کرده و به حمایت نظامی و سیاسی از آنها بپردازد. در راستای این راهبرد، احتمالاً تشکیل یک ائتلاف ضد ایرانی راهکاری است که آمریکا در پاسخ به درخواست اعراب برای مقابله با نفوذ منطقه‌ای ایران تدبیر کرده است. برگزاری نشست ریاض توسط عربستان و دعوت از کشورهای عربی-اسلامی برای همراهی با سیاست‌های منطقه‌ای آمریکا، از جمله در مسئله فلسطین، می‌تواند زمینه‌ساز تشکیل این ائتلاف باشد.

به طور کلی می‌توان اهداف و پیامدهای سفر خاورمیانه‌ای ترامپ با صورت زیر خلاصه کرد:

۱. تغییر قطب‌بندی در جهان اسلام با دوگانه‌سازی از اسلام رادیکال- میانه‌رو و قرار دادن محور مقاومت در قطب رادیکال

۲. ایجاد ائتلاف ضد ایرانی با محوریت عربستان، مصر، اردن، امارات و بحرین

۳. تشکیل محور عبری-عربی در مقابل محور مقاومت

۴. پیش‌برد مذاکرات صلح خاورمیانه با هدف رسیدن به صلح مطلوب اسرائیل

صهیونیست‌هایی بود که قدس را متعلق به اسرائیل می‌دانند.

ترامپ از ریاض عازم تلاویو شد تا اولین پرواز مستقیم از عربستان به اسرائیل را به نام خود ثبت کرده باشد. وی در بدو ورود به سرزمین‌های اشغالی گفت در عربستان احساس خوبی نسبت به اسرائیل وجود دارد و اقدامات ایران کشورهای خاورمیانه را به اسرائیل متمایل ساخته است. نتانیاهو هم در کنفرانس خبری با ترامپ گفت خطرات مشترک دشمنان سابق را به شراکیتی متحد تبدیل کرده و این موضوعی نوید بخش خواهد بود. تحولات منطقه و مواضع مقامات عربی، آمریکایی و صهیونیستی گویای این واقعیت است که شرایط برای نزدیکی اسرائیل به اعراب بیش از هر زمان دیگری فراهم است و احتمالاً یکی از مهمترین پیامدهای سفر خاورمیانه‌ای ترامپ تشکیل محور عبری-عربی برای مقابله با محور مقاومت خواهد بود.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

نشست ضد ایرانی ریاض ادامه روند تقابل‌گرایانه‌ای است که سعودی‌ها پس از سفر محمد سلمان به آمریکا در پیش گرفته‌اند. پس از دیدار جانشین ولیعهد عربستان با ترامپ در آمریکا، سعودی‌ها گفتگو و تعامل با جمهوری اسلامی را ناممکن دانسته و تقابل با ایران را در سطح بالایی دنبال کردند. تهدید به کشاندن درگیری‌های منطقه به خاک ایران، اشغالی خواندن بلوچستان و حمایت علنی از تروریست‌های مسلح در مرزهای شرقی کشور، جلوه‌های روشنی از این رویکرد تقابل‌گرایانه است. عدم استقبال سعودی‌ها از تعامل با ایران تا حد زیادی برآمده از این تصور است که همسویی آمریکا با آنها

